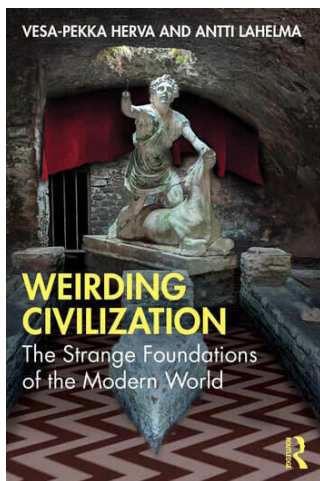

KIRJA-ARVIO

Sivilisaation outo historia

Ulla Rajala

Vesa-Pekka Herva ja Antti Lahelma: *Weirding Civilization: The Strange Foundations of the Modern World*. Abingdon: Routledge, 2025.

Suomalaisista arkeologeista kovin moni ei kirjoita kirjoja englanniksi samaan tapaan kuin englanninkieliset tutkijat: klassillisista arkeologeista Samuli Simelius on julkaissut kirjan peristyylipuutarhoista (Simelius 2022), mutta sekin oli muokattu väitöskirjasta. Historioitsijat ovat alkaneet kirjoittaa englanniksi monografioita (esim. Pyy 2018), mutta heilläkin yhä valtaosa kansainvälisestä tuotannosta on artikkeleja tai artikkelikokoelmia (esim. Vuolanto & Cojocar 2025). Onkin ilahduttavaa, että kollegat esittelevät itsevarmasti uusia ideoita ja kirjoittavat sujuvaa englanninkielistä kirjakieltä. Herva ja Lahelma eivät suinkaan ole asialla ensimmäistä kertaa, vaan he ovat kirjoittaneet kirjan pohjoisen maailmankäsityksestä (Herva & Lahelma 2017).

Jo aikaisemmassa kirjassa Herva ja Lahelma käyttivät kerronnan tehokeinona populaarikulttuurin viittauksia: tuolloin verrattiin pohjoisia oloja *Villi Pohjola* -sarjaan. Tässä kirjassa pyritään outouttamaan siviili-

saatiota ja löytämään sen juurien epätavallisia piirteitä. Tätä tehdään vertaamalla eri ilmiöitä *Twin Peaks* -sarjaan ja tieteistarinoita kirjoittaneen H. P. Lovecraftin kirjoituksiin. *Twin Peaksin* avulla kyetään välittämään, minkälaista menneisyyden erilaisuutta haetaan, mutta vain Lovecraftin tuotannosta tulee kirjan todellinen punainen lanka, johon palataan käytännössä kirjan jokaisessa luvussa.

Kirjaa lukiessani minulle tuli elävästi mieleen Colin Renfrew'n (2006) *Figuring It Out: What Are We? Where Do We Come From? The Parallel Visions of Artists and Archaeologists*, jossa myös vedettiin yllättäviäkin analogioita modernin taiteen ja arkeologian välille ja käytiin läpi arkeologian historiaa. *Weirding Civilization*issa samalla tavalla yhdistellään tekijöille rakkaita taidemuotoja, tässä tapauksessa populaarikulttuuria, lähinnä sci-fiä ja tieteiselokuvaa, arkeologiaan ja erityisesti sivilisaation määritykseen ja ominaispiirteisiin. Vaikka kirja on ehdottomasti lukemisen arvoinen, en ole täysin varma, mikä sen kohdeyleisö on. Ainakaan se ei ole yleinen sci-fiyleisö, jota eivät välttämättä 1600-luvun ruotsalaiset akateemikot kiinnosta. Perustason opiskelijalle se on liian eteerinen ja ammattiarkeologille, jolla on klassillista taustaa, taas osin sisältö on odotettavissa olevaa. Ehkä Suomen esihistorioitsijalle tai historiallisen ajan arkeologille, joka etsii uusia ideoita, tämä kirja tuo uutta perspektiiviä pohjoisen ja korkeakulttuurien suhteista. Kansainväliselle yleisölle pohjoisuus tuo lisäoutouden tason.

Kirjassa on johdantoluku, viisi lukua ja loppuluku. Viisi lukua kattavat *Origins and origin narratives*, *City beneath the surface*, *Money, Metals and Treasures*, *Otherworldly writing and communication* ja *Civilization and its monsters*. Vaikka punaisina lankoina ovat outous, labyrinthit ja maanalaisuus ja näiden kautta käydään läpi sivilisaation peruspiirteitä, kaupunkia, rahaa, kirjoitustaitoa ja taiteen hirviöaiheita, ytimeltään kirja on hyvinkin kulttuurihistoriallinen. Ilmiöistä vain etsitään mahdollisimman epätavallisia piirteitä, joita ei välttämättä pystytä rationaalisesti selittämään.

Tätä kirjaa voisi ehkä kuvata arkeologiseksi kurioositeettikammiksi, jossa siirrytään lyhyin väliajoin yhdestä aiheesta toiseen ja puikkelehditaan minolaisesta ajasta Lovecraftiin, lappalaisiin ja 1600-luvun ruotsalaisiin akateemikoihin. Aasinsiltojen kautta saadaan käsiteltyä Harry Potter -kirjojen Diagonal Alley, ja Hohto-elokuvakin saa maininnan, kun yhdistellään taikamaailmaa ja kauhua.

Kirjan aiheisiin ja keskusteluihin ovat vaikuttaneet selvästi Graeberin ja Wengrow'n *Alussa oli... Ihmiskunnan uusi historia* ja Wengrow'n teokset laajemminkin (Wengrow 2010; 2014). Kaiken ei ole tarvinnut olla siten kuin päältäpäin näyttää tai mitä perinteiset järjen aikakauden teoriat sanovat.

Jos kirjassa käytetään hyväksi paljon populaarikulttuuria, on myös sopivaa, että sieltä löytyy niin sanottu jatkumovirhe. Kaupunkien syntyä käsitellessä esitellään neoliittisia ukrainalaisia jättiasuinpaikkoja, mutta sitten kaivostoimintaa käsitellessä vedotaan siihen, että kaupunkien synty liittyi pronssikautisten keskusten metallien kaivamiseen. Neoliittiset ”kaupungit” oli kokonaan unohdettu.

Kirjan luvuista toimivin on ehdottomasti kirjoitustaitoa käsittelevä pääluku. Se on myös muinaisuuden kohdalla asiapitoisin luku. Siinä käsitellään tasapainoisesti egyptiläisiä hieroglyfejä, minolaisia kirjoitustapoja, ”puhuvia esineitä”, riimukirjoitusta ja tietokonekoodausta. Kirja selvästi pyrkii aktiivisesti yhdistämään Välimeren piirin ja pohjoisen, ja tässä luvussa jo aloituslupaluvun väärennös viittaa molempiin kulttuuripiireihin. Myös 1600-luvun ruotsalaisakateemikot ovat perustellusti mainittu.

Samaten rahaa käsittelevä pääluku oli mielenkiintoinen. Siinä odotin koko ajan kertomusta Alankomaiden 1600-luvun tulppaanihulluudesta, jota käytetään esimerkkinä perusteettomasta arvonnoususta ja sijoittamisesta, mutta tätä tarinaa ei kerrottu. Myös tässä luvussa käsiteltiin moderneja aiheita ja rahan alkua tasapuolisesti ja hyvin.

Hervan erikoisala minolaisen ajan tutkimus saa kirjassa aiheellisesti paljon tilaa. Yksi kirjan parhaita ajatuksia on minolaisen luonnonsukonnon ja saamelaisten uskonnon suhteellisuuden yhteenlimittäminen. Lahelman ala Lähi-idän arkeologia olisi mielestäni saanut olla enemmänkin esillä, etenkin kirjoitusta käsittelevässä luvussa. Molempien kiinnostus labyrinthteihin ja kaivostoimintaan tulee hyvin esille.

Herva ja Lahelma käsittelevät kirjassa länsimaalaisen eurooppalaisuuden alun suuria kysymyksiä. Nämä resonoiivat molempien kirjoittajien uravalinnoissa: Herva aloitti klassillisella arkeologialla ja Lahelma on vaihdellut pohjoisten ja Lähi-idän tutkimuksen aiheiden välillä. Kumpaakaan alaa ei Suomessa ole liiemmästi kannatettu yliopistohallintojen toimesta. Tämä kirja osoittaa, että näiden alojen tutkimus Suomessa avaa uria kansainvälisiin keskusteluihin ja antaa mahdollisuu-

den avata pohjoisen kulttuurin erikoispiirteitä kansainväliselle yleisölle. Ehkä yliopistohallintojen tulisi huomata, että nämä alat ”tuottavat” loppupeleissä.

Yksi kirjan yllätyksiä on se, miten hyvin Herva ja Lahelma analysoivat *Twin Peaks*ia ja Lovecraftin tuotantoa. Nämä osiot ovat kirjan parhaiten kirjoitettuja ja mieleen herääkin ajatus, että he olisivat voineet harkita antropologisen populaarikulttuurin kirjan kirjoittamista. En ole varma, sopiko arkeologia erityisesti näiden outousgenren esimerkkien petikumppaniksi, mutta ainakin kirja osoittaa, että Herva ja Lahelma sopivat erinomaisesti sivilisaation alkua pohtivan kirjan kirjoittajiksi ja heillä on aiheesta paljon sanottavaa.

Oulun yliopiston dosentti **Ulla Rajala** on tutkijana sidoksissa Tukholman yliopistoon.
rajalaullam@gmail.com

Kirjallisuus

- Herva, V.-P. & Lahelma, A. 2017. *Northern Archaeology and Cosmology: A Relational View*. London and New York: Routledge.
- Pyy, E. 2018. *The Semiotics of Caesar Augustus*. London and New York: Bloomsbury Academic.
- Renfrew, C. 2006. *Figuring It Out: What Are We? Where Do We Come From? The Parallel Visions of Artists and Archaeologists*. London: Thames and Hudson.
- Simelius, S. 2022. *Pompeian Peristyle Gardens*. London and New York: Routledge.
- Vuolanto, V. & Cojocar, O.-M. 2025. *Pursuing Hope in the Premodern World*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Wengrow, D. 2010. *What Makes Civilization? The Ancient Near East and the Future of the West*. Oxford: Oxford University Press.
- Wengrow, D. 2014. *The Origins of Monsters: Image and Cognition in the First Age of Mechanical Reproduction*. Princeton: Princeton University Press.